

Abdij Affligem

Geschiedenis

De abdij ontstond toen zes ridders door de prediking van de monnik Wedericus van de Sint-Pietersabdij te Gent tot inkeer kwamen. Met de toelating van de H. Anno, aartsbisschop van Keulen, vestigden zij zich wellicht in 1062, op grond van de Duitse paltsgraaf Herman II te Affligem.

In 1085 aanvaardden zij de regel van de H. Benedictus. Bij de wijding van de eerste kerk in 1086 schonk graaf Hendrik III van Leuven ongeveer 200 ha grond te Affligem. Al snel groeide het domein uit tot een van de belangrijkste der Nederlanden. Bij de opheffing onder het Frans bewind in 1796 bedroeg het meer dan 8.000 ha, maar ging dan volledig te niet.

Affligem stichtte of incorporeerde een hele reeks kloosters: de afhankelijke priorijen van Neerwaver (1092-1093), Frasnes-IezGosselies (1099) en Bornem (1120) en de abdijen van Sint-Andries (1100, Brugge), Vorst (1105, Brussel), Maria Laach (ca.1112 in het Rijnland), Vlierbeek (1125 bij Leuven) en Groot-Bijgaarden (1133 bij Brussel)) die zelfstandig werden. Affligem werd de Primaria Brabantiae, de voornaamste abdij van het hertogdom Brabant. Vijf leden van het hertogelijke geslacht kregen er hun laatste rustplaats.

De abdij bewaarde in vreedstijd de banier van het hertogdom en in de 15 eeuw verkregen de abten het primaat in de Staten van Brabant. Geestelijken, edellieden en burgers werden weldoeners van de abdij. Affligem was een Cluny in het klein geworden.

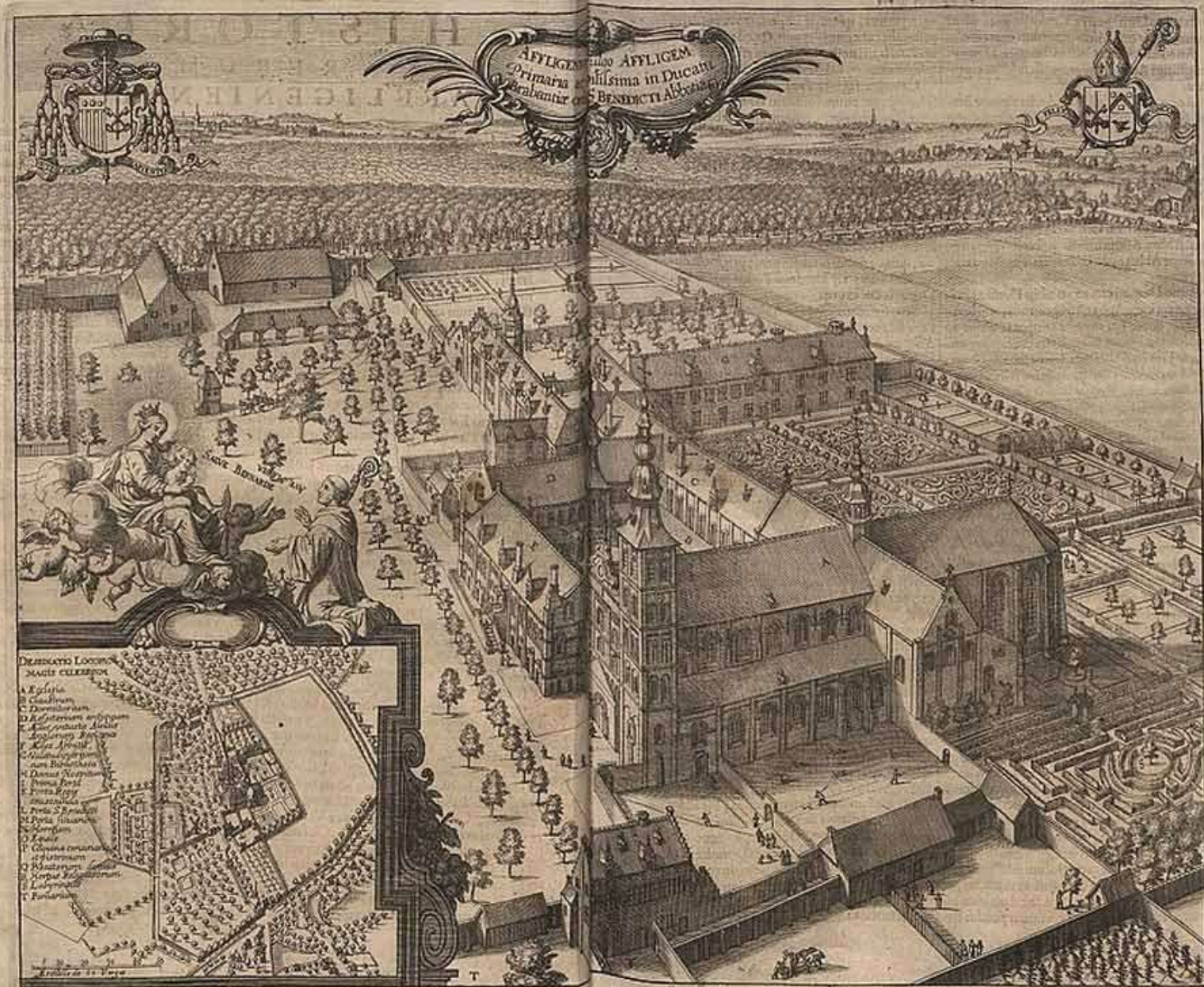
De abdij kende echter ook tegenslagen. In de 14de eeuw werd ze tweemaal verwoest in de oorlogen tussen Brabant en Vlaanderen. De kloostertucht verslakte gedurende de ballingschap van de monniken in hun refugie te Brussel. Het Westers Schisma bracht tweedracht in de gemeenschap, de abt bleef trouw aan Rome terwijl de prior, de keldermeester en enkele monniken voor de paus van Avignon kozen.

In 1523 sloot de abdij aan bij de benedictijnencongregatie van Bursfeld. Vanaf 1569 tot 1801 was zij als dotatie geïncorporeerd bij het nieuwe aartsbisdom Mechelen, zodat de aartsbisschoppen het bestuur van de abdij in handen kregen. In 1580 volgde een nieuwe verwoesting, ditmaal door de aanhangers van Willem van Oranje en 27 jaar lang zwierven de monniken rond in ballingschap.

In de 17de eeuw kende de abdij een grote bloei onder proost Benedictus van Haefte (+ 1648), die een beroep deed op Rubens en De Crayer om kerk en klooster te versieren. De invallen van Lodewijk XIV veroorzaakten veel schade maar in de tweede helft van de 18 eeuw volgde een nieuwe bloei onder proost Beda Regaus (t 1808), de belangrijkste Affligemse geschiedschrijver. Men begon met de bouw van een nieuwe abdij in classicistische stijl, die echter met de Franse Revolutie volledig ten onder ging.

Toen de 33 monniken op 11 november 1796 hun abdij moesten verlaten, ging het oude domein met nog een veertigtal hoeven volledig verloren. Er kwam tevens een einde aan de armenzorg die op ruime schaal werd beoefend. In de strenge winter van 1740 kwamen er op een dag 6.000 behoeftigen aan de poort aankloppen. Met het concordaat met Napoleon in 1801 kwam er tevens een einde aan het patronaatsrecht over 45 afhankelijke kerken en het begevingsrecht van nagenoeg 130 beneficies.

Na hun uitdrijving, gingen de meeste monniken in parochiedienst en pas in 1837 kon het kloosterleven te Dendermonde en in 1870 te Affligem hersteld worden. Als enige benedictijnenabdij in de Nederlanden overleefde Affligem de Franse Revolutie. In 1858 trad de abdij toe tot de Cassinese Congregatie. Affligem kende snel een nieuwe bloei met de stichting van de abdij Merkelbeek (1892, Nederlands-Limburg, in 1923 naar Vaals overgebracht).

In 1910 richtte men een missie op in Noord-Transvaal. In de 20ste eeuw werd de abdij bekend door haar bijdrage aan de liturgische beweging met de uitgave van het Volksmisboek (1915) en het Tijdschrift voor Liturgie (1919) en in de laatste decennia door het Cultureel Centrum (1967), de jeugthuizen Sint-Benedictus (1969) en Verbrugghen, het Archeologisch Museum (1981) en het Religieus Centrum (1988). De gemeenschap telt nu 21 monniken.

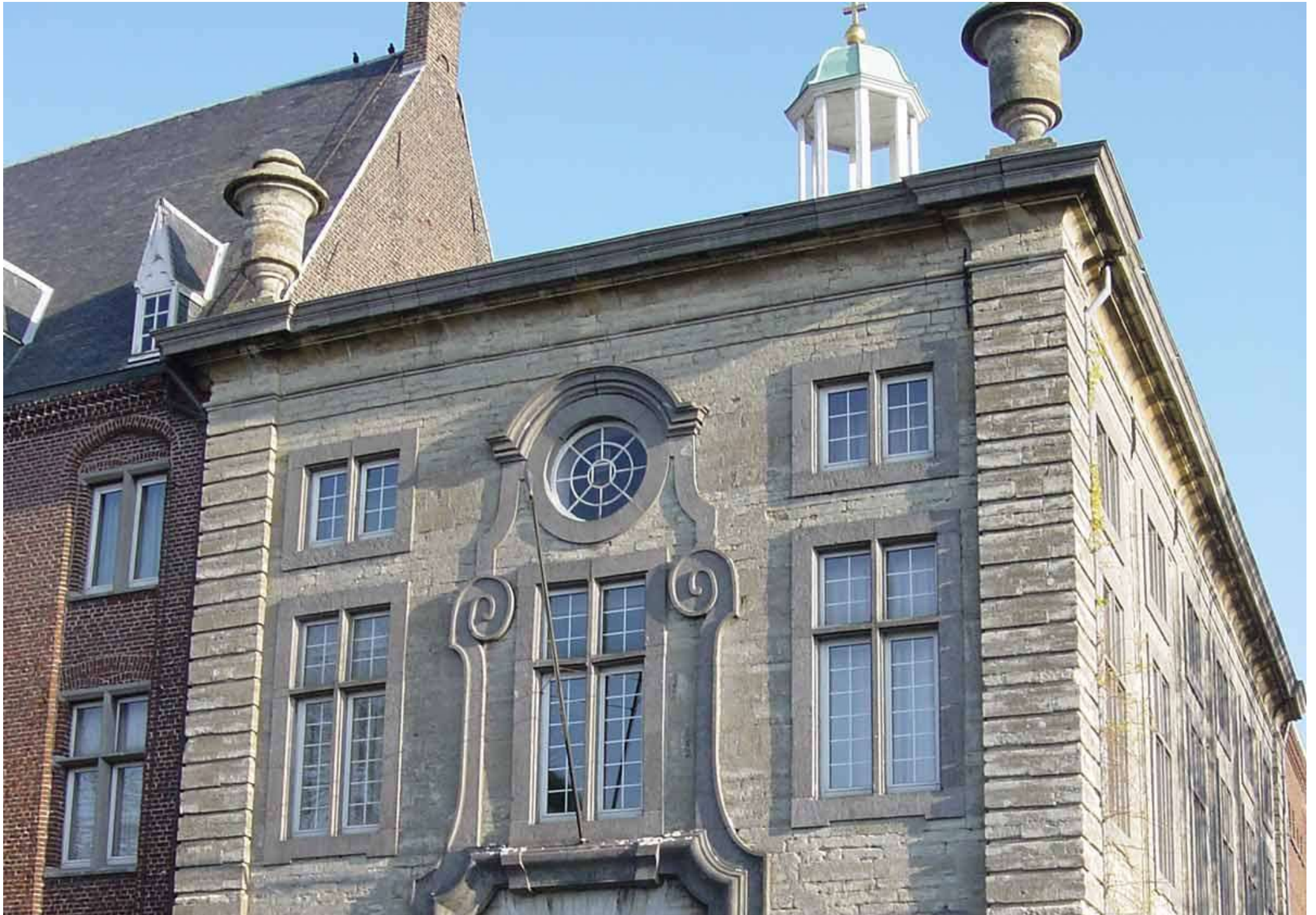
Rondgang door de abdij

Het voorplein

De huidige Abdijstraat heette vroeger "De Lindekes" en liep volledig op het abdiydomein dat omringd was met muren en in het dal met een wal. Van de oude abdij zijn er slechts drie gebouwen overgebleven: het Bisschoppenhuis, de Benedictuspoort en het vroegere washuis, nu het Jeugdheem St.-Benedictus. Het huidige voorplein dateert van 1951. Toen werd de Benedictuspoort uitwendig gerestaureerd en verbonden met het Bisschoppenhuis.

Het wapenschild met twee kromstaven in de verbindingsmuur verwijst naar de periode (1569-1801) dat de aartsbisschoppen van Mechelen tevens abt van Affligem waren. De bakstenen westvleugel uit 1881 is het werk van Arthur Verhaegen, een leerling van J. Bethune, grootmeester van de neogotiek in België. A. Verhaegen was ook de architect van de neogotische abdiijkerk die in 1972 werd gesloopt. De kerktoren, het werk van architect Th. Vijverman van Denderleeuw, werd in 1954 opgericht om drie klokken in op te hangen die respectievelijk 2073,1159 en 903 kg wegen. De neogotische abdiijkerk waartegen hij aanleunde werd in 1972 afgebroken omdat de onderhoudskosten te hoog opliepen.

Het Bisschoppenhuis

De naam, die pas in de 19de eeuw opduikt, herinnert aan de tijd dat de aartsbisschoppen ook abt waren. In 1971 werd het gebouw samen met de Benedictuspoort en de kerkruïne tot beschermd monument verklaard. De zandstenen voor- en zijgevel in laat barok (1720) is het werk van de Brusselse architect J.A. Anneessens, zoon van de onthoofde vrijheidsheld.

Na de terugkeer van de monniken in 1870 hadden ze hier gedurende 11 jaar hun kapel. Boven de ingang deur de H. Benedictus tussen de wapenschilden van de abdij en van abt Fr. de Wyels die in 1954 de huidige hal door architect Th. Vijverman liet inrichten. Glazenier Dries Van den Broeck van Alsebergvervaardigde de glasramen. In de hal zijn er drie opmerkelijke kunstwerken: de Emmaüsgangers van Valeer Stuyver, gewezen pastoor van Vlassenbroeck, het wapenschild van de abdij in hout door Albert Van Den Bossche van Hekelgem en het kantwerk "De stad Gods" door dom Franco Pynaert.

Neogotische gang

Na de dubbele eikenhouten deur uit de 18de eeuw leidt naar de gang naar de salon en de winterkapel. Het neogotische beeld van de H. Jozef is het werk van G. Javaux, de portretten van de aartshertogen Albrecht en Isabella zijn 19de -eeuwse kopieën van Rubens door

dom Jacmin, het portret van abt Jan is van dokter Carl Heeremans (1980) en boven de deur van de winterkapel het portret van dom Maurus Elewaut (+ 1809), laatste abt van de oude abdij van Sint-Andries, gesticht door Affligem.

Gang van A. Kropholler (1934)

Deze Nederlandse architect wou op een eigen wijze de vroeg-gothiek vorm geven. Rechts boven de kleine deur het portret van abt Jan, een zandschilderij van Roger De Boeck van Hekelgem uit 1962. Rechts de hoge ramen van de gewezen "Rekenkamer" uit 1512, later toegevoegd aan de prelatuur. De eikenhouten baroktrap dateert van 1632.

Het Mariabeeld links is een werk van dom Jan van der Meij, monnik van Oosterhout. Daar het beeld in het halfdonker zou staan, accentueerde de kunstenaar sommige details. Links en rechts monumentale marmeren lavabo's volgens de middeleeuwse traditie maar nu niet meer in gebruik. Rechts de gang naar de kerk en de sacristie met een schilderij uit de 18de eeuw met de uitbeelding van de legende van O.-L.-Vrouw en de H. Bernardus, in Affligem gelegen in 1146.

Kerk en sacristie (1972)

De architect van deze vierde abdijkerk is André Van den Broecke van Merelbeke. Aan de wand een barok Christusbeeld. Het tabernakel is van Achiel Pauwels van Mariakerke die ook de fries in de voorgevel van het Cultureel Centrum vervaardigde. Links een 16de -eeuws houten Mariabeeld, gepolychromeerd en met een zilveren kroontje.

Onder het altaar een houten reliekschrijn met het gebeente van de H.Wivina. Zij wordt beschouwd als de eerste priorin van de benedictinessenabdij van Groot-Bijgaarden. De H.Wivina overleed in 1170 en al in 1177 volgde de plechtige verheffing van haar gebeente door abt Arnulfus van Affligem. Dit schrijn is waarschijnlijk 17de-eeuws en vertoont reminiscenties aan de laatmiddeleeuwse retabels. Het heeft de vorm van een rechthoekige koffer met tussen de boven- en onderlijst 10 vlak gehouden heiligenbeelden onder rondbogen. Onderaan staat in gotisch schrift: Reliquiae Sanctae Wivinae. Het schrijn kwam na de opheffing van de abdij in de Zavelkerk terecht en in 1954 in Maria Mediatrix in Hekelgem, de eveneens door Affligem gestichte abdij. In februari, wanneer de 7 zusters hun abdij verlieten, schonken ze het schrijn aan Affligem.

G. Potvlieghe van Meerbeek-Ninove vervaardigde het Bach-orgel (1981) dat versierd is met de wapenschilden van de abdij en van abt Jan. Achteraan links in de biechtkapel: een beeld van O.-L.-Vrouw van Affligem. Het origineel werd circa 1606 te Mechelen vervaardigd uit een brokstuk van een groter middeleeuws beeld in avesteen dat in 1580 werd vernield. Tijdens de jaarlijkse bidtocht op 15 augustus wordt dat beeld megedragen. Rechts een neogotisch beeld van de H. Benedictus van Leo Speiser (+ 1958). Een dergelijk beeld bevindt zich in de kapel van de H. Benedictus in de basiliek van Koekelberg.

De huidige verering te Affligem gaat terug op dom Paulus Luyckx, die hier in 1869-1870 het herstel van het kloosterleven voorbereidde. In de biechtkapel rechts staat een mooi beeld van de H. Benedictus in Slavonische eik (1927) van Jef De Somer van Erpe. Het werd in 2000 uit de kerk gestolen, maar werd gelukkig op 28 oktober 2001 teruggevonden.

Refter

Het fresco in het timpaan van de deur beeldt de voetwassing van een arme uit door paus Gregorius de Grote, biograaf van de H. Benedictus. Het is ook een werk van J. van der Meij (1936), maar pas in 1961 voltooid door de Boliviaanse kunstenaar Manuel Iturri die aan de ogen een zuiderse tint gaf. Rechts de raadselachtige inscriptie "Behakt zoals nader wordt opgegeven", te wijten aan een misverstand bij een Waalse steenhouwer die geen Nederlands kende.

De refter in art-deco-stijl dateert van 1927 en is gebouwd naar de plannen van de Franse benedictijn dom Paul Bellot en van zijn medewerker Eugène Stassin van Namen. De leesstoel met nis doet denken aan de plaats van de liman in een moskee. De refter is het enig uitgevoerde gedeelte van een volledig abdijplan door P. Bellot (1923). Het kruisbeeld is ook een werk van J. De Somer. Aan de muur 18 portretten van prelaten, op twee na geschilderd door dom Wilfried Jacmin (+ 1911), monnik van Affligem. De meeste zijn kopieën van portretten in het aartsbisschoppelijke paleis te Mechelen. Aan de eretrap het beeld van de H. Benadruk eveneens van J. De Somer.

Bidplaats

Dit lokaal was tot 1970 het calefactorium of de recreatiezaal. Het interieur doet denken aan een ridderzaal van een middeleeuwse burcht. De staande klok is van de 18de eeuw. Het schilderij boven de haard, een werk van G. De Crayer (+ 1910), beeldt de wedergroet van O.-L.-Vrouw aan de H. Bernardus uit. Naast de deur hangt een schilderij met de opdracht van de HH. Maurus en Placidus, ook door G. De Crayer. Leonard Blanchaert vervaardigde het faldistorium voor de abtswijding van dom G. Heigl in 1887.

Boven de tuindeur de raaf van de H. Benedictus door J. van der Meij.

Op het binnenhof een klokkenstoel ontworpen en vervaardigd door Dom Joris Vertonghen met het klokje dat van 1881 tot 1972 in de dakruiter van de neogotische kerk hing. Het werd in 1589 gegoten door Thomas Tordeur van Nijvel en woog 200 kg. Het was een geschenk van de bevolking bij de terugkeer van de monniken.

De hertogelijke graftombe (1973)

Hier liggen de gebeenten van weldoeners uit de 12de en 13de eeuw die in 1930 werden ontdekt op de plaats van de middeleeuwse kerk en de kruisgang. Boven de tombe neogotische beelden die in de vorige kerk op de koorafsluiting stonden.

Bibliotheek (1934)

De bibliotheek is het werk van Kropholler die ook de twee grote tafels met de zes stoelen in de leeszaal ontwierp. In het totaal zijn er meer dan 75.000 boeken, de oudste dateren van 1499. Van de honderden kostbare boeken die de abdij bezat zijn er ca 700 in de Koninklijke Bibliotheek (Albertinum) in Brussel, andere werken, waaronder middeleeuwse handschriften, bevinden zich in Wenen, Kopenhagen, Den Haag, Londen en Parijs waar ook het kostbare Evangelarium wordt bewaard. Die werden in 1796 door de Fransen in beslag genomen.

Op de gravure dom Benedictus van Haefen (+ 1648), proost van Affligem en de belangrijkste schrijver van de abdij wiens Latijnse werken vertaald werden in de voornaamste West-Europese talen. In de vitrine links liggen afgietsels van zegels, vooral van abten. Rechts

afbeelding van de abdij uit 1658, de twee postzegels van de abdij, de wapenschilden van vroegere abten en de toespraak die Jansenius in 1628 in de abdij hield. Hij was een jeugdvriend van proost B. van Haeften. Daar liggen ook de twee kleinste boekjes van de bibliotheek.

Tuin

Naast het Bisschoppenhuis een notelaar, gepland op het einde van de 19de eeuw. Achteraan de Benedictuspoort: de enige van de zes poorten van de oude abdij die bewaard is. Opgericht in 1720 volgens het plan van J.A. Anneessens, architect van het Bisschoppenhuis. Daar was het "syndicaat", dit is het kantoor van de syndicus, de monnik die de goederen beheerde.

Van 1885 tot 1940 deed het gebouw dienst als brouwerij, nadien tot eind 20ste eeuw als cidermakerij. Rechts van de betonweg stond omheen een vierkantig plein de oude abdij. Links stond in de middeleeuwen het kerkje van O.-L.-Vrouw en de eerste abdijkerk. Het kapelletje herinnert aan de legende van de wedergroet aan de H. Bernardus. Het Mariabeeld stond echter meer achteruit in de kruisgang.

Van de grote Romaanse kerk, die abt Franco 1 in 1129 begon te bouwen, rest na drie branden (1334, 1356 en 1580) en de sloping met de Franse Revolutie, slechts de muur van de zuidelijke zijbeuk. Eens waren er vijf torens. Opgetrokken in zandsteen uit de groeven van de abdij. Gotische vensters van een latere restauratie. Het grote kruis (1892) staat op de plaats van het hoogaltaar waarvoor Rubens "De beklimming van de Calvarieberg" schilderde, nu in het museum in Brussel. Rechts van de weg duiden twee rechthoeken uit zware stenen de plaatsen aan waar in 1930 de gebeenten van Godfried met de Baard en zijn zoon Hendrik voor het hoogaltaar en zijn dochter Aleidis in het linkertransept.

De kerk bezat een beiaard met 48 klokken en een mooi koorgestoelte. In de kerk werd ook de Vlaamse geschiedschrijver Sanderus begraven. Het kruidentuintje werd aangelegd door dom Joris Vertonghen. De grot dateert van ca. 1920 en was bedoeld als Benedictusgrot. In het 1987 plaatste men er de neogotische piëta die oorspronkelijk in een verdwenen kapel, aan het begin van de Abdijstraat stond. Waar al de stenen liggen, stond de vroegere sacristie. Op de weide erachter was er in de 17 eeuw een doolhof. Daar werd ook een gedeelte van de classicistische abdij door L.B. Dewez gebouwd in de jaren 1770-1777. Rechts van de betonweg was tot 1796 het kerkhof.

De hoeve

Tot 1963 was de hoeve in exploitatie. Drie vleugels waaronder de wasserij uit de 17 eeuw zijn nu het Jeugdcentrum St.-Benedictus. Sinds 1967 is in de vierde vleugel in de vroegere melkerij het Cultureel Centrum ingericht. Het telt drie tentoonstellingszalen, een vergaderruimte en een winkel met abdijproducten. In 1981 werd het Archeologisch Museum geopend in de vroegere maalderij.